

МИХАЈЛО ПАНТИЋ

ТРАЈНА ПРИВРЖЕНОСТ

Прилика је таква, лепа и не баш свакидашња, а сличне су у данашњем времену у склопу општих грбавих околности све ређе, да себи на почетку образложења зашто се професору Иви Тартаља додељује Награда „Ђорђе Јовановић” могу допустити слободу личног сведочења. Не бих посебно образлагао умесност те слободе, јер верујем да ће се то из даљих речи већ некако само по себи разумети. Па се, дакле, сећам: Ево ће ускоро бити пуних четрдесет година откако је генерација студената југосветске књижевности на Филолошком факултету којој сам припадао ушла на свој први час, у Салу 11, која је већ памтила много тога, да онда и у свим наредним деценијама упамти још сијасет важних, мање важних и безначајних детаља наших појединачних судбина и наше опште историје. Први професор кога је та генерација видела како пред њих улази у слушаоницу, да би им одржао уводно предавање из предмета Теорија књижевности, био је Иво Тартаља. Сала је, добро памтим, јер се тренуци иницијације, ма какве и ма које, неумољиво добро памте (не бледе никако!), била дупке пуна, стога што су наставу тога предмета под обавезно слушали и студенти других студијских група.

Тартаља, за нас зеленце у том часу чувен само по презимену, јер смо од једног другог Тартаље као основци учили песме из читанки, пожелео нам је добродошлицу и одмах почео са образлагањем прве лекције, шта је теорија књижевности и чему служи. Говорио је испотиха, али врло јасно и разговетно, прецизно и разумљиво до последњег слова. И тако током целог првог и другог семестра, увек узорно припремљен, уседсређен, кадар и да каже и вољан да саслуша. О, да, ту се имало шта научити! Да то није само моја причина или, далеко било, неко накнадно домишљање,

сведочи и чињеница да су Тартаљина предавања била подједнако добро посећена и на почетку школске године, што је бруцошко законправило, али и на самом измаку другог семестра, када се млађарија привикне, стекне самопоуздање, научи да процењује где се, шта, колико и од кога може добити, па се онда, пре него што наступи испитна грозница, помало и распусти; мај у Београду је леп, и млад човек би тада на триста страна. Једна од тих триста, негде при врху топ-листе, била је за нас управо слушаоница број 11; ту се, наиме, добијало знање, ослобођено академске пиротехнике, студиозно, разложно, систематично, и, што је најбитније, употребљиво знање. И ко је касније положио теорију код Тартаље, увек са правично одмереном и заслуженом оценом, могао је да каже да је одшкринуо врата дубљег разумевања књижевности и да је понешто о њој научио, да је добио темељ на којем ће, или неће, већ према нахођењу, предиспозицијама и даљим збивањима што чине живот, наставити да подиже и гради неку своју визију те вражје уметности, над чијом зградом крова нема, нити га може бити.

Са ових неколико малопређашњих именица и придева неосетно сам прешао и на оно што бих у прераном закључку о књизи *Песма о њесми*, за коју Ива Тартаљу награђујемо Наградом „Ђорђе Јовановић”, могао рећи, па ћу их одмах и поновити: књига је то израђена студиозно, разложно и систематично, али, додајем сад, и написана инвентивно, откривалачки, управо хеуристички, из оне тачке у времену која је, рилкеовски речено, могућа тек после година и деценија, деценија и година свакодневног дружења са књигама, са светом књижевности и са књижевношћу света. Оно најважније, барем за мене наважније, оставићу за крај. Да вам пре тога кажем о чему све јесте Тартаљина *Песма о њесми*. То је, осим у једном случају (јер ми се чини да је текст о Борхесовим бескрајним књигама морао ићи напред у садржају, не толико што говори о томе како Борхес мисли о другим славним именима и шта види у њиховим књигама, већ због ширине и универзалности погледа што га Тартаља у њему отвара) хронолошки срећно нађен, изложен и узглобљен низ мањих огледа и опширнијих студија о томе како књижевност види саму себе. И то у свим могућим облицима, видовима и варијететима, од аутотематизације, преко експлицитне и имплицитне поетике, потом саморефлексије или, како би се то стручније рекло, аутореференцијалности, па удвајања, предвајања и умногостручавања пишчевих, ауторских, приповедачких, песничких, фикционалних и актанцијалних тачака гледишта, до интер и метатекстуалности.

Све што је речено повезано је и учвршћено фасцинантном мрежом најразличитијих и не баш очекиваних података и аналогија

из света уметности речи, уздуж и попреко времена, са Тартаљиним основним наумом да се оснажи прастара а трајно жива и увек актуелна идеја према којој се та уметност ипак најбоље може разумети помоћу ње саме, на основу онога што она о себи мисли, говори или симболички наговештава. У том погледу више је него индикативан поднаслов књиге – „широм књижевности” – по смислу који сугерише готово једнакоправан наслову *Песма о њесми*. Управо тако, разноврсност и флексибилност увида у књижевне феномене најразличитијих могућих епоха и писаца важна је особина Тартаљиног писања о писању, које никада не склизне у произвољност с једне, или у схоластику с друге стране, а то су опасности које прате подухвате сличне, интегрализујуће врсте, за разлику од оскудности и сувоће усредсређивања на само једну, оделиту књижевну појаву, као да она може да постоји само за себе, и по себи, мимо света и свега другог написаног.

Тартаљино „широм књижевности” подсећа нас, наравно, на аксиоматски Елиотов став да се ниједна књижевна творевина не може објаснити без одговарајућег контекста, нити без других текстова, сличне или различите врсте, свеједно како јој и којим методом или без њега приступали, од биографизма који се, после свих критика што их је претрпео, ипак не одбацује, до оних иманентних читања која су препокрила минули књижевни век, а са којима је, разуме се, аутор помно упознат, али се њима не размеће већ, на трагу мисли старе критичарске школе којом се такође акрибично бавио, пише књижевно о књижевности. Не импресионистички, следом слободних асоцијација, него баш књижевно, а подупрто снажним аргументима и ретким знањима, од текстологије до психологије, од версификације до наратологије, од филологије до историје, па тако редом, унапред и уназад, уздуж, попреко и унакрст, почев од уводне расправе о самоогледнутој лирској песми из ризнице светске поезије, преко Одисејевих двојничких измишљања, затим интерполације и преосмишљавања елемената хеленске трагедије у Аристофановој комедији, кључних црта Хамлетове драматургије, значења појма песме односно попевке из Вукових збирки, па преко Змаја, Дучића, Пирандела, Пруста, Добрише Цесарића, потом и за Тартаљу и све нас незаобилазног Андрића (а две раније Тартаљине књиге о писцу *Проклејше авлије*, треба ли да подсећам, незаобилазна су лектира за све андрићологе), те, даљим следом, Владимира Поповића, Бранка Миљковића и Десанке Максимовић, до наших савременика, мање или више читаних и знаних, све до Бориса Акуњина, Моме Капора и оног незаборавног веселника и ентузијасте Петра Митића Жуће, који је летео од једне до друге наше књижевне вечери еда би, од онога што је на њима

напабирчио, написао књигу *Како ѿсѣиати ѿисаѿ*. И то Тартаља ради са разлогом и са мером, хотећи да нам покаже да једна те иста опсесија – како разумети књижевност и како метафорички, у њеним оквирима, представити то разумевање – прати све писце, од највећих до оних које и најближа родбина лако заборави.

Поштовани и драги професоре Иво, свој већ обећани општи утисак о читању ваше књиге, у којој сам уживао и из које сам – нема ми друге, јер студент, чак и када и сам постане професор, остаје студент пред својим професорима – опет учио и учио, саопштићу Вам тоном личног обраћања, верујем да се из онога што сам до сада рекао само по себи разуме зашто баш тако. Ваша књига, барем је такво моје сматрање за које сам сигуран да ће га и понеко други из данас по много чему анахроног академског света са мном поделити, чува достојанство и озбиљност, инвентивну, не целомудрену озбиљност и важност професије тумача и кључара вредности књижевности и свеколике уметности. У времену када сви – јер опште прилике су такве, грбаве и у исти мах убрзане до суманутости – претрчавамо преко књига и текстова, као што, истини за вољу, и књиге и текстови протрчавају мимо нас, не дотичући нам истањену суштину, Ви, слободан сам да то са добрим разлозима приметим, у *Песми о ѿесми*, ма колико увек одмерени и умни, какви сте били и на оном давном првом часу, и на свим потоњим часовима које сте нам одржали, исказујете трајну, па могао бих рећи и готово ирационалну приврженост књижевности, још прецизније, испољавате непосусталу упорност и мудрост оних који јој из најдубљих побуда служе, и на крају, и највише од свега, откривате, мада можда и не бисте хтели да се то види, али, ето, види се и напросто је тако – страст понирања у светове које уметност речи пред нама отвара. Због те страсти, и да није било чега другог, вредело је живети. И вреди и даље, упркос свему. Драги професоре, честитам вам од срца. Да је мене неко питао, као што није, ову награду заслужили сте пре свих својих студената који су је минулих година добили. Али и овако је и добро и лепо и миломе богу приступачно. Хвала Вам за све, не само за *Песму о ѿесми!**

* Реч приликом доделе Награде „Ђорђе Јовановић” Иви Тартаљи за књигу *Песма о ѿесми – широм књижевности*, у Библиотеци „Ђорђе Јовановић”, у Београду, 3. новембра 2014. године.